

Iskolaválasztási motivációk Kárpátalján: esettanulmány egy beregszászi magyar iskola alapján**

Rezümé. Az ukrán oktatási tárca 2007-ben kiadott 1171. számú rendeletének értelmében a sikeres ukrán nyelv és irodalom érettségi minden felsőoktatási szakirányi esetében a bejutás feltétele. Az iskolai tannyelv-választás így rendkívül fontos kérdéssé vált a kárpátaljai magyarság számára, hiszen a magyar nyelvű oktatás opciójának elvetelével az identitásunk is veszélybe kerül. Ezért meghatározó szerepe van annak, milyen tannyelvű iskolát választ a szülő gyermekének. Kutatásunk során olyan magyar és ukrán nemzetiségű szülőkkel készítettünk interjút, akik a kezdeti ukrán tannyelvű iskola után különböző megfontolások alapján átiratták gyermekeiket Kárpátalja egyik legnépszerűbb magyar iskolájába.

Azok a magyar anyanyelvű szülők, akiknek a gyermeke először ukrán tannyelvű iskolába járt, kiemelték, mennyivel könnyebb a gyerekeknek anyanyelvükön elsajátítani a tananyagot. A megkérdezett szülők mindegyikének válaszaik között szerepelt mint jövőbeli terv, a gyerekek magyarországi továbbtanulásának lehetősége.

Kulcsszavak: iskolaválasztási motivációk, tannyelv, kárpátaljai magyarok

Резюме. Відповідно до наказу № 1171 Міністерства освіти України, виданого у 2007 році, успішне ЗНО з української мови та літератури – це умова доступу до всіх вищих навчальних закладів в Україні. Вибір мови навчання в школах є дуже важливим питанням для з угорців Закарпаття, тому що ліквідацією можливості навчання угорською мовою, наша ідентичність також знаходиться під загрозою. Проте існування угорськомовної школи не є єдиним фактором у виборі того, де навчатись дитині. Іншим визначальним фактором є вибір батьків. Під час нашого дослідження ми провели інтерв'ю з угорськими та українськими батьками, які після того, як їхні діти спочатку вчилися в школі з українською мовою навчання, перевели своїх дітей у одну з найпопулярніших угорських шкіл Закарпаття.

Угорські батьки, чиї діти вперше відвідували українську школу, підкреслили, наскільки простіше для дітей вивчати шкільний матеріал рідною мовою. Кожен з опитаних батьків згадав про можливість своїх дітей навчатися в Угорщині як план на майбутнє.

Ключові слова: мотивація на вибір школи, мова навчання, угорці Закарпаття

Abstract. According to the Order No. 1171 of the Ukrainian Ministry of Education issued in 2007, a successful Ukrainian language and literature school-leaving examination is a condition for access to all higher educational establishments. Choosing the language of instruction in schools is therefore a very important issue for the Hungarians of Transcarpathia, because by eliminating the option of Hungarian language education, our identity is also endangered. However, the existence of a Hungarian language school is not the only factor in choosing where to study for a child from a Hungarian family. The other determining factor is parental choice. During our research, we interviewed Hungarian and Ukrainian parents who, after having their children study in a school with Ukrainian language of instruction initially, have transferred their children into one of the most popular Hungarian schools of Transcarpathia. Hungarian native parents whose children first attended a Ukrainian school, emphasized how much easier it was for children to learn the school material in their mother tongue. Each of the interviewed parents mentioned the opportunity for their children to study in Hungary as a future plan.

Keywords: school choice motivations, language of instruction, Hungarians of Transcarpathia

* 2018-ban IV. évfolyamos angol szakos hallgató, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.

** У 2018 році студентка 4-го курсу спеціальності «Англійська мова і література», Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II. * In 2018 year 4 English major student, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education. kacsuranni@gmail.com

** A tanulmányt dr. Huszti Ilona (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) lektorálta.

1. Bevezetés

Ukrajnában 2008-ban vált minden középiskolai végzős számára kötelezővé a külső független tesztelésen¹ való részvétel. Minden tizenhét éves érettségiző köteles emelt szintű érettségi vizsgát tenni ukrán nyelvből és irodalomból függetlenül attól, hogy többségi nyelvű (ukrán) vagy kisebbségi nyelvű (magyar, román, szlovák, krími tatár stb.) oktatásban részesült. A kárpátaljai magyar iskolák végzőseire igen nehéz feladat hárul, hiszen ugyanazon a szinten kell teljesíteniük, mint azon társaiknak, akik a többségi tannyelvű iskolákban tanulnak, és általában ukrán anyanyelvűek. Ez a tény óriási kihívások elé állítja a kárpátaljai magyarokat, hiszen a szituáció valós fenyegetést hordoz magában: ha a végzős nem tudja abszolválni az ukrán nyelv és irodalom vizsgát, féltő, hogy emiatt nem kap érettségi bizonyítványt sem.

A 2008-as minisztériumi rendeletnek az lett a következménye, hogy nagyon sok magyar nemzetiségű szülő ukrán tannyelvű iskolába íratta a gyermekét már az első osztályba, tehát hatévesen, annak reményében, hogy ott majd megtanítják neki az államnyelvet és könnyen fog boldogulni a kötelező ukrán érettségi vizsgán is. A várt eredmények azonban nem következtek be, és az ukrán iskolához fűzött remények sem váltak valóra. Bár az ukrán iskolába íratott magyar gyerekek könnyen elsajátították a hétköznapi beszélt ukrán nyelvet, azonban ez nem volt elegendő ahhoz, hogy valós sikereket érjenek el a tanulmányaik során.

A magyar iskolákban jelentősen csökkent a tanulók létszáma, az ukrán iskolákban pedig legtöbb helyen külön osztályokat nyitottak a magyar nemzetiségű gyerekek számára. A helyi érdekvédelmi szervezetek nyelvészek, nyelvpedagógusok bevonásával „kampányt indítottak” a magyar iskolák megmentéséért, és minden lehetséges fórumon az anyanyelven való tanulás előnyeiről számoltak be. Több tudományos, illetve népszerű publikáció is megjelent a témában (l. Csernicskó és Gönc 2009).

A magyar iskolák mellett szóló kampány valószínűleg sikerrel járt, mert ma már arról szólnak a sajtótudósítások, hogy a magyar iskolák újra népesek, egyre több szülő választja gyermekének az anyanyelvi oktatást. Az is tapasztalható, hogy nemcsak magyar nemzetiségű gyerekeket íratnak magyar iskolába, hanem megannyi ukrán szülő is úgy véli, hogy jobb helye van gyermekének ott. (Egy orosz ajkú szülő véleménye, aki a kelet-ukrajnai harcok elől menekült Beregszászba: „Azért járatom a kislányom magyar iskolába, mert szeretem itt európai színvonalú oktatásban fog részesülni” – személyes közlés, 2016.)

Az itt részletezett kutatásunk legfontosabb célja, hogy megállapítsuk és bizonyítsuk az anyanyelvi oktatás előnyeit rövid és hosszú távon egyaránt, illetve

---

¹ Közismertebb nevén – helyi használatban – ZNO (ЗНО – зовнішнє незалежнє оцінювання)

rávilágítsunk azokra a tényezőkre, melyek közrejátszottak és ma is közrejátszanak a kárpátaljai magyar iskolák társadalmi megítélésében.

2. Rövid szakirodalmi áttekintés

2.1 Az oktatás nyelvének szerepe a gyermek fejlődésében

Az oktatás nyelve a kárpátaljai magyarok számára nem csupán a tanulmányaik szempontjából lényeges, de egyben az identitásuk és kultúrájuk fenntartását is szolgálja. Így válhat például az oktatás egyes közösségek asszimilációjának vagy megtartásának, elnyomásának vagy támogatásának eszközévé.

Az anyanyelvű oktatást biztosító tanintézmény az adott közösség kultúrájának fellelvárára. Azonban van egy másik fontos funkciója is, mégpedig a kisebbség tagjainak a társadalomba való beilleszkedésének elősegítése. Ebből kifolyólag az intézménynek a kisebbség nyelve és kultúrája mellett a többségi társadalom nyelvét és kultúráját is meg kell ismertetnie a gyermekekkel. Az oktatott tananyagot befolyásolja az oktatáspolitikai is, mely Ukrajnában a kisebbségi iskolákban is a többségi nemzet nyelvére helyezné a hangsúlyt. A magyar nyelvű iskolák így „rejtett” tanterveket kénytelenek használni, hogy a magyar identitást is közvetíthessék a tanulók felé. Kiemelt figyelmet fordítanak az iskolák a magyar ünnepek megtartására, a hagyományok és az ékes magyar nyelv ápolására. (Séra 2009a)

A nyelv megőrzése kisebbségben tehát gyakorlatilag egyet jelent a közösség megmaradásával, az asszimiláció elkerülésével.

2.2 A kárpátaljai magyarságot érintő oktatáspolitikai döntések 2008-tól napjainkig

A kárpátaljai magyarság nyelvi jogait és nyelvhasználatát, az anyanyelvű oktatáshoz való jogát Ukrajna Alkotmánya, illetve az ukrán-magyar államközi megállapodás biztosítja. Azonban a nyelvhasználat jogi környezetét megváltoztathatják az ország nyelvi helyzetének a belpolitikai események, valamint az ország nemzetközi kötelezettségvállalásai. (Séra 2016)

David Crystal, a téma egyik jelentős képviselője a következőképpen ír az oktatáspolitikai fontosságáról: „Az egyik legjelentősebb kérdés, amelyben az országok nyelvpolitikája megmutatkozik, milyen intézkedéseket hoz az ország a gyermekek nyelvi oktatásával kapcsolatban. Milyen nyelveket, nyelvváltozatokat tanítanak az iskolákban, milyen kortól és mennyi ideig? [...] Egy nyelv használatát lehet aktívan támogatni, eltűnri, szándékosan elkerülni, kifejezetten ellenezni vagy akár tiltani.” (Crystal 1998: 465)

A fentebb említettet látszik igazolni az ukrán oktatási törvények és nyelvtörvények sora, melyek az ukrán oktatási tárca 2007-ben kiadott 1171. számú rendeletének értelmében a 2008/2009-es tanévtől minden emelt szintű érettségi vizsgát ukrán nyelven kellett volna tenni Ukrajnában, az iskola tannyelvétől függetlenül.

A sikeres ukrán nyelv és irodalom érettségi minden felsőoktatási szakirány esetében a bejutás feltétele. 2008-ban országosan a vizsgázók 8,38%-a bukott meg ukrán nyelvből, miközben a magyar tannyelvű iskolák végzősei között ez az arány 29,58% (három és félszer több!), ugyanakkor a többi érettségi tárgy esetében (melyeket anyanyelvükön tehettek le a vizsgázók) gyakorlatilag nincs különbség a magyar és nem magyar tannyelvű intézmények végzősei között. (Séra 2016)

Az ukrainai kisebbségek minden lehetséges területen hangot adtak azon véleményüknek, mely szerint ugyanazon követelményrendszer állítani a különböző tanterv szerint haladó ukrán és magyar iskolába járó tanulók elé teljességgel elfogadhatatlan. Emellett a magyar iskolába járó és magyar anyanyelvű érettségizők számára hátrányt jelentett az is, hogy a feladatok megértéséhez szükséges ukrántudásuk nem ért fel az ukrán anyanyelvűekével. A helyi magyar pártok, társadalmi és szakmai szervezetek mellett Magyarország is kiállt a kárpátaljai magyar oktatás megőrzése mellett, s több fórumon is jelezte az ukrán fél felé aggodalmát. Sólyom László köztársasági elnök például egymást követő három ukrainai látogatása során is szólt a kárpátaljai magyar nyelvű oktatás megtartása és fejlesztése mellett. (Séra 2009a)

A 2010. március 25-én megjelenő 238. számú rendelettel részleges problémamegoldás született, melynek értelmében a tesztírás nyelvét az érettségiző választhatta ki, illetve a vizsgafeladatokat – az ukrán nyelv és irodalom, valamint az idegennyelv-vizsgák kivételével – lefordították a kisebbségek (orosz, magyar, krími tatár, moldáv, lengyel, és román) nyelvére. Könnyítésül szolgált, hogy az egyetemekre és főiskolákra jelentkezőknek az emelt szintű érettségien szerzett pontjai mellé az érettségi bizonyítvány átlagát is hozzáadták, és azok a diákok is benyújthatják felvételi kérelmüket felsőoktatási intézményekbe, akik nem érték el az ukrán nyelv és irodalom vizsgán a minimális 124 pontot, abban az esetben, ha a szaktantárgyból tett vizsgájuk eredménye nem kevesebb 170 pontnál. (Séra 2016)

A 2010-es év Ukrajnában a választás éve is volt. Ekkor a versenyben lévő pártok a kisebbségek szavazatait azzal próbálták megszerezni, hogy azok nyelvi jogainak felülvizsgálatára tettek ígéreteket. Az ígéretet a 2012-es nyelvtörvényben valósult meg, azonban az ebben foglaltaknak az azt követő majd két évben nem sikerült érvényt szerezni.

A 2014-es események, a kormányváltás hatására Ukrajnában a kisebbségek helyzete megváltozott, s ezzel együtt nyelvi jogaik elbírálása is. 2014 februárjában visszavonták a fentebb említett nyelvtörvényt. Helyette egy új nyelvtörvénytervezet került kidolgozásra, melyet többször is átdolgoztak. Emellett 2017 szeptemberében elfogadásra került az új oktatási törvény, mely szintén hátrányos helyzetbe sodorta a magyar anyanyelvű kisebbséget.

2.3 Kétnyelvűség Kárpátalján

Kárpátalján, történelmi okokra visszavezethetően már évtizedek óta jelen van a kétnyelvűség. Kétnyelvűség szempontjából a gyermekek korosztálya az, amelyik

leginkább érintett. Azonban minden gyermeknél különböző módon alakulhat ki a kétnyelvűség, s annak fajtáját is fontos meghatározni.

Kétfajta kétnyelvűséget különböztethetünk meg: egyéni és közösségi kétnyelvűséget. Egyéni kétnyelvűség alatt azt értjük, ha egy adott személy két különböző nyelvet egyformán anyanyelvi szinten beszél. Községi kétnyelvűségről beszélhetünk akkor, ha egy közösség tagjai a saját anyanyelvük mellett még a közösségükbe tartozó, más anyanyelvű személyekkel is tudnak azok nyelvén kommunikálni. (Karmacsi 2007)

Az oktatási intézmények fontos tényezők a kétnyelvűség létrejöttében. Mivel 2008 óta sok kárpátaljai magyar szülő döntött úgy, hogy gyermekét ukrán tannyelvű iskolába íratja, ezért azokban az intézményekben – jobb esetben – elindulhatott a közösségi kétnyelvűség kialakulása. Azonban ez nem mindig történt így, s a legtöbb esetben a magyar anyanyelvű gyermek asszimilálódott az új közösségébe.

Azonban a kétnyelvűség legtöbb esetben már jóval az iskola előtt kialakul, mégpedig a családban. A vegyes házasságok esetében kialakulhat egy domináns nyelv, melynek megválasztása családon belül a szülők feladata. A nemzeti öntudat mellett a gyermek későbbi boldogulásának esélye kapja leggyakrabban a hangsúlyt a szülői döntés meghozatalakor. Kialakulhat olyan helyzet is, hogy a szülők mindkettejük nyelvét egyformán igyekeznek megtanítani gyermeküknek, és így a gyermeknek iskolakezdésre eleve két nyelvtudása lesz, s e mellé társul az egy vagy több idegen nyelv az iskolában. Ebben az esetben fennállhat annak a veszélye, hogy a gyermek egyiket sem fogja igazán magas szinten, anyanyelvi szinten művelni.

A nyelvtanulás fontos szakasza a 9–36. hónapok közötti intervallum, mivel ebben a korban tanulja a gyermek a nyelvet, először csupán hangokkal, majd egyes kifejezések elejével, végül többtagú mondatokkal kommunikál. Azonban a gyermek ekkor még csupán a hangokat utánozza, s a szavak jelentését nem mindig fogja fel.

A vegyes házasságokban született gyermekek a fent említett korban két nyelvvvel ismerkednek meg, s az esetek többségében ezek a gyerekek valamennyivel később kezdenek el beszélni. Azonban a tanulás kezdő szintjétől eltávolodva ugyanolyan tempóban haladnak, akár mindkét nyelvet, ha nem is anyanyelvi szinten, de készségszerűen tudják alkalmazni.

A család akkor dönti el véglegesen, melyik nyelvet helyezi előtérbe, mikor óvodát választ. Ettől kezdve differenciálódik a nyelvismeret, erősödik a tudás valamelyik nyelv irányába. Itt még leginkább az óvónő nyelve és a hallott nyelv számít befolyásoló tényezőnek, hiszen a társas kapcsolatok csak az iskolában kezdenek el kialakulni. (Burány 2010)

Amennyiben a szülők a későbbiekben a kisebbségi iskolák egyikét választják, ott a többségi nemzet nyelve már az elemi iskolában megjelenik tantárgyként. A többségi nyelv intézményes oktatásának optimális kezdési ideje általánosan felmerülő kérdés. Arra, hogy melyik lenne a másodnyelv óvodai vagy iskolai oktatásának megkezdésére a legmegfelelőbb életkor, az egyik lehetséges választ

neurofiziológusok fogalmazták meg az ún. „agyi plaszticitás” hipotézisében, figyelembe véve a nyelvtanulás agyi fiziológiai mechanizmusát. E szerint a másodnyelv tanulását a negyedik és nyolcadik életév között kell elkezdni, a legjobb eredmény a nyolcadik és a tizedik év között várható. (Burány, 2010) Nem elhanyagolható tény az sem, hogy a nyelvtanulási képesség az általános tanulási képesség egy külön formája, amely bizonyos életkorig növekszik. Ezért aztán a korai nyelvtanulás is csak bizonyos esetekben sikeresebb, mint a későbbi. (Singleton 1989; Nikolov 2000)

A szülőknél gyakran felmerülő kérdés, hogy nyelvi szempontból jó iskolába íratta-e be gyermekét. Amennyiben véleménye szerint nem hozott jó döntést, felmerül a kérdés, mikor lenne célszerű iskolát váltani. Burány (2010) szerint a legrosszabb variáció az iskolai oktatás közben történő nyelvváltás. Ez főképpen a 14-15 éves korosztályra lehet negatív hatással, hiszen egyrészt ekkor élik kamasz éveiket, másrészt ekkorra már kialakultak a baráti társaságaik, melyekből így ki lennének szakítva.

2.4 Az oktatási intézmény és a tannyelv választását befolyásoló tényezők

Kárpátalján mindig és égető probléma volt a tannyelv megválasztása, éppen ezért is találunk számos tudományos kutatást, melyek mind az említett témával foglalkoznak közvetlenül vagy közvetve (l. Cserniczkó 2004; Molnár 2009; Séra 2009b; Bárány, Huszti és Fábíán 2011; Márku 2011; Ferenc és Séra 2012; Ferenc 2013; Bárány 2015). Az iskolai tannyelvválasztás az elmúlt pár hónap során rendkívül fontos kérdéssé vált a kárpátaljai magyarság számára, hiszen, mint már fentebb említettük, a magyar nyelvű oktatás opciójának elvételével az identitásunk is veszélybe kerül. Azonban a magyar tannyelvű iskola megléte nem az egyetlen tényezője annak, hol fog tanulni a magyar anyanyelvű családból vagy a vegyes házasságból származó gyermek. A másik meghatározó tényező ugyanis a szülői választás. A szülők már az elemi iskola tannyelvének a megválasztásával kapukat nyithatnak ki vagy zárhatnak be gyermekeik előtt. A szülői döntések hátterében jelen vannak az egész oktatási rendszerre, az adott iskolára vonatkozó és egyéni szinten is meghúzódó iskolai tannyelvválasztást befolyásoló tényezők.

A kárpátaljai magyar nemzetiségű kisebbségnek ukrán állampolgárként kötelessége és érdeke is az ukrán nyelv elsajátítása, azonban nem mindegy, hogy ezt milyen módszerekkel érik el, megtartják/megőrzik-e közben magyar identitásukat, anyanyelvű kultúrájukat, anyanyelvi iskolahálózatukat, vagy elindulnak a többségi társadalomba való beolvadás, a nyelvcserre és ezzel együtt az identitásvesztés útján.

A Séra Magdolna által 2016-ban elvégzett felmérés alapján megállapítható, hogy a szülők döntéseinek hátterében szimbolikus és valós érvek állnak. Míg az első csoportot jelentős mértékben befolyásolják a kisebbségi tényezők, tehát etnikailag nem semleges döntésekről beszélünk, addig a másik, nagyobb csoportban olyan praktikus döntések kerülnek előtérbe, amelyeknek nincs kisebbségi vonatkozásuk, tehát etnikailag semleges helyen is opcióként jelennének meg

az iskolaválasztás mozzanatában. Az interjúadatok alapján az iskolaválasztás szimbolikus motivációi: az államnyelv elsajátítása, az adott nyelven való könnyebb boldogulás, érvényesülés, az anyanyelven való boldogulás fontossága, a magyar identitás fontossága, rejtett kompenzáció, rejtett megfelelési kényszer. (Séra 2016)

Az adott nyelven való könnyebb boldogulás, érvényesülés lehetősége az egyik legfontosabb szereppel bíró tényező az iskolaválasztás tekintetében, A szülők véleménye szerint az ukrán nyelv elsajátítása a többségi társadalomban való érvényesülésnek, a társadalmi mobilitásnak egyik fontos részét képezi. Az ukrán tannyelvű iskola választásával a magyar szülők egyben egy, az övéktől eltérő neveltetési formát és identitást is kijelölnek számukra. Séra Magdolna 2016-os felmérése alapján a magyar anyanyelvű szülők körében a következő érvek a leggyakoribbak az ukrán iskola választása esetén:

- azt szeretném, hogy neki könnyebb legyen,
- mert így könnyebb lesz neki az életben,
- Ukrajnában csak ukrán nyelven fog elérni valamit,
- Ukrajnában van, tanuljon ukránul, így fog csak érvényesülni,
- ukrán kell, hogy ne legyen nehézsége az életben.

Rejtett kompenzáció. A szülő azoktól a kudarcélményektől szeretné megkímélni gyermekét, amelyeket ő már átélt élete során. Az alábbi vélemények a leggyakoribbak ebben a csoportban:

- mert én orosz iskolába jártam, s nekem nagyon nehéz volt,
- azokat, amik nekem problémát jelentettek, ő már fogja tudni,
- nekem nehéz volt magyar iskolában, nem tudtam kommunikálni ukránul.

Az anyanyelven való boldogulás fontosságát leginkább a magyar anyanyelvű szülők hangoztatják, s ennek megfelelően csakis magyar iskolába hajlandóak gyerekeiket beíratni. A nyelv megőrzése az ilyen családok esetében gyakorlatilag egyet jelent a megmaradásával, az asszimiláció elkerülésével. Számukra a magyar nyelven való tanulás nem csupán identitásukat jelzi, hanem egy plusz tudást, amelyet később kamatoztathatnak, amennyiben bekerülnek a magyarországi felsőoktatásba. Vannak olyanok, akik szerint csupán ezen a nyelven lehetséges a teljes körű tudás megszerzése.

Sok szülő számára a praktikusság az elsődleges szempont, így gyermekét az otthonukhoz legközelebb eső iskolába íratja be. Ez az elv leginkább az elemi és általános iskolát látogató gyerekeknél alkalmazott, hiszen őket még a szülő kíséri.

Az oktatás színvonala az iskolaválasztás egyik legbefolyásolóbb tényezője. A szülők számára egyaránt fontos, hogy a tanítás színvonala magas legyen, illetve ezt a színvonalat ne rontsák le különböző tényezők. Ezen tényezők alatt értendő a nehezen fegyelmezhető tanulók és a cigány gyerekek jelenléte az osztályban. Emellett a kárpátaljai iskolákban bevett gyakorlat, hogy tanulmányi és magavi-seleti alapon osztják fel A és B osztályokra az évfolyamot. A szülők persze azt

szeretnék, ha gyermekük az A osztályba kerülne, hiszen általánosan ez a jobb előmenetelű osztály.

Egyes szülők a tanárok személyén alapuló döntéseket hoznak. A tanárok felkészültsége, az oktatási anyagok megfelelő szintű átadása mind befolyásoló tényezőként van jelen. Sokszor jelen vannak a választás mögött a szülő közösségében terjedő információk a tanárról. Ezért aztán a szülők általános iskolába való beiratáskor gyakran nem is azzal érvelnek, hogy milyen a felkészültsége a tanárnak, hanem annak személyiségét veszik alapul.

Az iskola felszereltsége, lehetőségei sem elhanyagolható tényezők. A városi iskolák gyakran így eleve előnnyel indulnak, mivel felszereltségük tekintetében felülmúlják a falusi iskolákat. A felszereltség alatt nem csupán a tanuláshoz szükséges eszközök – interaktív tábla, modern padok, szemléltetők – meglétét veszik figyelembe, hanem az épület korszerűségét is (pl. új nyílászárók). A felszereltség mellett jelen vannak befolyásoló tényezőként az iskola által nyújtott plusz programok, mint például a külföldi tanulmányi kirándulások vagy akár az iskolán belüli szakkörök.

3. A kutatás ismertetése

Kutatásunk helyszínéül egy nagy múltú, nívós, kárpátaljai városi középiskolát választottuk. Ez az egyik legnépesebb magyar tannyelvű iskola Kárpátalján: tanulóinak létszámát nem csak megőrzi, de gyarapítja is. (A 2017/2018-as tanévben 640 tanuló járt ebbe az iskolába, a következő tanévben viszont a tanulói létszám előre láthatóan 690-re fog növekedni annak köszönhetően, hogy ebben a tanévben egy végzős osztályt bocsátanak ki, viszont szeptembertől három első osztály kezd meg a tanévet – Zseltvay 2018, személyes közlés. Ebből az adatból egyértelműen következik, hogy a szóba forgó iskola nagy népszerűségnek örvend a szülők körében.)

Strukturált interjú segítségével gyűjtöttünk adatokat, melyben hat kérdést tettünk fel. Arra kérdeztünk rá, milyen megfontolásból íratják gyermekeiket ukrán iskolába, majd Az interjúvázlat magyar változata megtalálható a függelékben.

A kutatásban összesen 15 szülő vett részt. A megkérdezettek között voltak magyar és ukrán nemzetiségű szülők, akik először ukrán tannyelvű iskolába íratják gyermekeiket, majd különböző megfontolások alapján átíratják a magyar iskolába.² (Lásd az 1. táblázatot.)

1. táblázat. A megkérdezett szülők nemzetiségi megoszlása (n=15)

	Ukrán	Magyar
Nő	1	11
Férfi	2	1
ÖSSZESEN	3	12

² A válaszadókat a könnyebb megértés és jobb átláthatóság kedvéért 1-től 15-ig terjedő kódszámmal láttuk el.

Az interjúk közben – a megkérdezettek anyanyelvétől függően – ukrán vagy magyar nyelv volt használatban. A válaszokat írásban rögzítettünk (mivel az interjúk alanyai nem járultak hozzá hangfelvétel készítéséhez).

Az interjúk helyszínéül igyekeztünk nyugodt, nem túlságosan zajos környezetet választani, de természetesen figyelemmel voltunk az interjúalanyok igényeire is. A kutatási alanyok szívesen vettek részt a kutatásban. Ezt bizonyítja, milyen beleéléssel mesélték gyermekük iskolai élményeiket. Egy megkérdezett még a gyermekét is magával hozta, hogy ő is megerősítse az általa elmondottakat.

4. A kutatás eredményei

1) „Milyen céllal íratta be gyermekét az ukrán tannyelvű iskolába?”

A szülőknek erre a kérdésre adott válasza három kategóriába sorolható attól függően, milyen a szülők anyanyelve. Az ukrán anyanyelvű szülők számára az iskola tannyelve nem is volt kérdés a választáskor. Az iskola kiválasztását az határozta meg az ő esetükben, hová jártak a szülők vagy hová adták be az ismerős gyermekeket. Két szülő kiemelte annak fontosságát is, hogy melyik iskolának a legmagasabb a színvonala, illetve egy általuk kiemelten fontosnak vélt tantárgyat milyen szinten oktatnak az adott intézményben.

A vegyes házasságban élő szülők válaszában megfigyelhető volt, hogy nem tudták eldönteni, melyik nyelv hibátlan elsajátításával járna jobban gyermekük. Egy gyermeket például először magyar óvodába, majd ukrán elemibe adtak, majd hatodik osztályba átírták magyar iskolába. Ennek az eredménye – a szülő bevallása alapján – az lett, hogy a gyermek beszédében gyakran keveri a két nyelv szavait, továbbá a helyesírással is problémái vannak. Egy szülő hangsúlyozta csak, hogy döntésük előtt azt is figyelembe vették, a két nyelv közül melyiket sajátított már el magasabb szinten a gyermek. Természetesen ebben az esetben is nagy hangsúlyt kapott az, melyik közösségbe szeretett volna a gyermek tartozni – ez határozta meg a választott nyelv nagyobb arányú fejlődését is. A vegyes házasságban élő szülők mindegyike azt vallotta, hogy attól függetlenül, jelenleg milyen iskolába járnak, rendszeresen kommunikálnak a gyermekekkel ukránul. Ilyen módon nem hagyják elveszni a már elsajátított nyelvtudást.

A magyar anyanyelvű szülők számára az elsődleges cél a nyelvtanulás lett volna, azonban, mint ezt ők is bevallották, nem adtak ehhez semmilyen alapot. Az elemi iskola előtt nem is hallhatott tőlük ukrán szót a gyermek, mivel, állításuk szerint ők is csak hibásan beszélnek azt. Mivel a megkérdezett szülők koruknál fogva már nem tanulták az orosz nyelvet az iskolában, ezért azt sem sajátíthatta el a gyermek. Egy szülő be is vallotta szégyenérzetét, amiért ő nem tudott rendesen megtanulni ukránul: „... a mai napig csak azt tudom, ami rám ragadt a munkahelyemen vagy a baráti

társaságban.”³ Bevallás szerint ez is befolyásolhatta az iskolaválasztásban: a gyerekeknek szeretett volna jobb lehetőséget nyújtani a nyelvtanulásra, mivel csak az államnyelv ismeretében kaphat majd „jól fizető hivatali munkát” (5). A szülő, bevallása szerint, nem szeretné, ha a gyermekének külföldre kellene menni tanulni; szerinte a szülőföldön való megmaradás sokkal nagyobb büszkeséget jelent. Egy másik szülő szerint is az ukrán nyelv megtanulása, az itthon maradás a fő cél, azonban egy másik módszerrel. Bevallása szerint ő eleve úgy tervezte, hogy gyermeke csak az elemi iskolát fejezi be egy ukrán tannyelvű intézményben. Itt elsajátította az alapvető készségeket ukránul, az ukrán irodalmat és a többi, érettségéhez szükséges tudást pedig különórákon tanulja majd meg. Kiemelte annak fontosságát is, hogy az ukrán iskolában gyermeke barátokra tett szert, és reméli, hogy ezen ismeretségek még jól jöhetnek a továbbiakban. Egy harmadik fajta álláspontot fejtett ki egy értelmiségi családban élő anyuka. Ő azon a véleményen volt, hogy azok a szülők, akik igazán tenni akarnak a gyermek magyar tudásáért, azok ukrán iskola alatt is taníthatják őket magyar nyelven. Állítása szerint a gyermeke a jelenlegi magyar tannyelvű iskolában semmilyen hátrányt nem szenved, mivel ő az ukrán iskolában töltött időszak alatt heti egyszer kétszer leült vele és elmagyarázta neki a tananyagot magyarul is. Szerinte ez jelenti a kulcsot ahhoz is, hogy a gyerek igazán meg tudja tanulni ukránul a tananyagot és ne csak bemagolja. Azonban rögtön hozzátette, hogy idejét tekintve természetesen nem engedheti meg magának minden szülő a napi 2-3 órás foglalkozást.

Egy szülő kiemelte azt is, mennyire fontos a helyes ukrán irodalmi nyelv tudása és használata. Ő kifejezetten azért választotta az ukrán iskolát először, hogy gyermeke ne csak az utcán hallott, sokszor hibás beszédet sajátítsa el.

2) „A kitűzött célt milyen mértékben sikerült elérni?”

Az ukrán anyanyelvű szülők meg vannak elégedve a gyermek ukrán vagy idegen nyelvből szerzett tudásával, míg a magyar anyanyelvű szülőknek az egyharmada értékelte sikeresnek gyermeke ukrán tanulását. Itt nem szabad elfelejtkeznünk azonban arról, hogy ezeknek a magyar anyanyelvű gyerekeknek nem volt ismeretlen az ukrán nyelv már az ukrán elemi iskola megkezdésekor sem. Az alapvető készségek ukránul történő elsajátítása is csupán egy tanulónak sikerült kitűnőre, akinek a szülei otthon magyarul is el tudták magyarázni a tananyagot.

Az ukrán szülőknek az az iskolaválasztási érve, hogy „a gyermek barátját is oda írárták be” (9) két esetben is azzal végződött, hogy az említett barát hamarabb otthagya az ukrán tannyelvű iskolát, mivel szülei átírárták magyar iskolába. Az egyik esetben a szülők ez alapján választották ki az új magyar tannyelvű iskolát, így most újra osztálytársak. A másik esetben a volt osztálytárs már Magyarországon tanul.

³ Az 5. kódszámú interjúalany válasza – a zárójelben feltüntetett szám a válaszadók kódját jelenti.

Az irodalmi nyelv megtanulásával kapcsolatos reménye az adott szülőnek valóra vált. Bár hozzátette, hogy sajnos, hiszen gyermeke tényleg csak a tankönyvből tanult meg – lévén, hogy a többiek nem beszélgettek vele.

3) „Mit hiányolt abból, amit az iskola nyújtani tudott?”

Mindegyik megkérdezett kiemelte, hogy az ukrán iskolában dolgozók szaktudása ugyan egyenértékű a magyar iskolában dolgozókéval, azonban a gyerekekhez és munkájukhoz való viszonyulásuk kívánnivalót hagy maga után. Az ukrán szülők „csak” arra panaszkodtak, hogy több tanár egyszerűen feladta az órai munkát, majd – míg a gyerekek másoltak – egész órán a tanári asztal mögött ült. A magyar anyanyelvű szülők azonban másfajta problémáról is beszámoltak. Ezt a következő példa illusztrálja. Egy szülő, elmondása szerint, mindent megpróbált megtenni a gyerek jegyeinek javításáért. Az iskolában az volt a szokás, hogy az osztályfőnökhöz íratják be a gyereket különóra, így ő is azt tette. Azonban a tanár – amellett, hogy semmilyen érdemlegeset nem tanított a gyerekeknek – teljesen lekezelően bánt vele, többször ki is emelte, hogy „ő csak egy buta magyar lány, úgysem tanul meg semmit” (2).

Az iskola dolgozói mellett – főképpen az ukrán anyanyelvű szülők – hiányolták az iskola felszerelését is. „Hiányolás” alatt értették azt is, hogy a meglévő tanszereket sem az iskola biztosította, hanem a szülőknek kellett azt megvenni.

Negatívumként élték meg a szülők azt is, hogy nem volt olyan tényező, mely – a távlati célok elérésén kívül – motiválni tudta volna a gyermeket. Ezalatt értették az idősebb gyermekek szülei a különböző tanulmányi ösztöndíjakat, míg a kisebb gyermekek szülei a tanári dicséretet vagy akár az alsósok számára rendezett vetélkedőket.

4) „Mi erősítette meg azon elhatározását, hogy magyar tannyelvű iskolába íratja át gyermekét?”

A válaszok alapján az ukrán anyanyelvű szülőknél a gyermek esetleges magyarországi továbbtanulása vagy kulturális szolidaritás áll a váltás hátterében, míg a magyar anyanyelvű szülők gyermekük kirekesztettsége vagy rossz tanulmányi előmenetele miatt döntött a magyar tannyelvű iskola mellett.

Csupán két magyar szülő állította, hogy a gyermekeiknek nem volt problémája osztálytársaikkal – mivel már eleve úgy érkeztek az iskolába, hogy nem volt számukra idegen az ukrán nyelv. Az egyik szülő büszkén hozzá is tette, hogy „sztároszta”⁴ volt a gyermeke. Ezekről a példaktól eltérően a többi megkérdezett magyar szülő – akiknek a gyerekei az iskolában találtak először az ukrán nyelvvel – szinte elkeseredve számolt be azon negatív élményekről, melyekkel

⁴ Sztároszta – osztálytanácselnök

a gyermekeiknek meg kellett küzdeni. A leggyakrabban említett probléma a magyar anyanyelvű gyermekek kiközösítése a többségi nyelvet beszélők által. Ilyen módon a magyar gyermekek csak egymással kommunikáltak, és így nem valósult meg a szülők legfontosabb kitűzött célja: a helyes ukrán nyelvhasználat kommunikáció útján történő elsajátítása. Emellett szerepelt még a felsoroltak között a tanárok gyermekeivel történő nagyfokú kivételezés és az osztálytársak erőszakos viselkedése is. A válaszreakció a magyar gyermekek részéről az iskolába járás kikerülése volt minden lehetséges módon: betegség színlelésével vagy lógással.

Azonban számunkra a legtanúságosabb példa egy ukrán anyanyelvű szülő válasza volt, aki következőképpen fogalmazta meg nézetét: „Ha a magyar anyanyelvű gyerekek meg tudnak tanulni ukránul, akkor az én gyermekemnek is meg kell tanulnia helyesen magyarul, erre pedig a magyar iskolában van a legjobb esély.” (1)

5) „Hogyan látja: mik a pozitívumai vagy negatívumai a gyermek iskolaváltásának?” Az ukrán anyanyelvű szülők pozitívumként emelték ki, hogy a tanárok mindent megtesznek, hogy gyermekeik számára is érthető legyen a tananyag szótárázás nélkül is. Egy szülő megjegyezte, hogy az általános iskolás gyermekének, aki inkább vizuális típus, sokat segítenek a tanár által használt térképek vagy képi szemléltetők. Azt is megjegyezte, hogy így a tanárok leveszik a szülőkről azt a terhet, hogy meg kelljen venni az atlaszokat vagy más kiegészítő kiadványokat.

A megkérdezett szülők úgy érzékelték, hogy gyermekeik sokkal felszababban viselkednek új osztályközösségeikben, több szerepben vesznek részt, különböző szakkörökre járnak. Hozzáadték, hogy a tanároktól is pozitív visszajelzéseket kapnak az iskolai teljesítményt illetően.

Több szülő is elismerte, hogy az alapján választotta a szóban forgó középiskolát, hogy gyermeke ismerősöket, esetleg volt osztálytársakat talál majd ott, és így nem kerül teljesen ismeretlen környezetbe. Természetesen így kezdetben az ismerős, ukrán anyanyelvű tanulók ukránul beszélgettek egymással, de idővel az ösztönző környezet hatására ők is teljes értékű tagjai lettek az osztályközösségnek.

A tanárokat érdekli a diákjaik tanulmányi előmenetele, de emellett minden más téren is igyekeznek segítségükre lenni. Egy anyuka meg is jegyezte, hogy „... néha szinte már féltékeny vagyok az osztályfőnökre, mivel lányom gyakran második anyukájának hívja. Ugyanakkor örülök, hogy van valaki, akihez mindig bizalommal fordulhat az iskolában.” (11)

Köszönhetően a magyar állam által felkínált lehetőségeknek a magyar tananyelvű iskolába járó diákok – főképpen a kiemelkedő tanulmányi eredménnyel rendelkezők – magyarországi táborokban, kirándulásokon vehetnek részt. A megkérdezett szülők szerint ez kitűnő motivációt jelent gyermekeiknek a tanuláshoz, továbbá az ukrán anyanyelvűek számára a magyarországi látogatások remek környezetet teremtenek a nyelvtanuláshoz.

Két kulcsfogalom volt minden egyes válaszban, ami kitűnő összegzést ad a fel-tett kérdés egyik felére: rugalmas osztályközösség és befogadó, ösztönző környezet.

Egyetlen negatívumként azt emelték ki a szülők, hogy többet kell tanulni, mint az ukrán iskolában. Az elhangzott vélemények szerint a magyar tannyelvű is-kolában nem elég a kijelölt anyagot megtanulni, de elengedhetetlen az azon kívüli olvasás, utánanézés. Ez, ahogyan az egyik szülő megjegyezte, elengedhetetlen is ahhoz, hogy a gyermeke széles látókörű legyen, és képes legyen önállóan gondol-kodni. Az ukrán szülők ehhez hozzátették, hogy a gyermeknek nem jelent plusz szótárazást otthon a tanulás, hiszen az ukránul tudó osztálytársai már a szünetek-ben segítenek neki megérteni az ismeretlen szavakat.

6) „Megítélése szerint milyen területeken változott meg a gyermek nyelvhasználata?” „Az újonnan elsajátított magyar nyelv nem zavarja az ukrán beszédben, azonban ha kell, gyorsan átvált magyarra. Az iskolában és magyar barátai között igyekszik tisztán beszélni magyarul. Ha a helyzet úgy hozza, ő fordít nekünk” (4) – így nyilatkozott gyermeke tudásáról egy ukrán szülő. Azonban azt is hozzátette, hogy sajnos sem otthon, sem régebbi barátai körében nincs a gyermek számára gyakor-lási lehetőség, mivel azokban a körökben senki sem beszél magyarul. Ezekben a környezetekben a gyermek még kérésre sem hajlandó magyarul beszélni, pedig a szülő is szeretne tanulni tőle valamit.

Két magyar szülő érzekelte, hogy régebben gyermeke ukrán szavakat fűzött a magyar mondatba, míg most ez teljesen elmarad. Ezek a szülők ugyan örülnek annak, hogy a gyermekeiknek végre van baráti társasága, de egyben félték is, hogy minden eddig szerzett ukrán tudásuk el fog tűnni az ukrán nyelvű környezet hiányában.

Három szülő jelezte, hogy gyermeke büszkén használja eddig megszerzett ukrán tudását osztályában, hiszen itt nemhogy elítélik esetleges hibái miatt, ha-nem meg is dicsérik, hiszen plusz egy nyelvet tud. Egy szülő ki is emelte, hogy a gyermekének eddig még sosem volt olyan élményben része, hogy tőle másolták volna a házi feladatot, most viszont rendkívül büszke arra, hogy másoknak oda-adhatja. A szülő szerint már ilyen apróság is sikerélményt okoz a gyermeknek, ettől pedig láthatóan motiváltabbá válik, a motiváltság pedig egyenesen vezet a tanulásban való sikerességhez.

Egy szülő nevetve jegyezte meg, hogy mikor egyszer megkérdezte gyerme-két, miért beszélget szintén magyar osztálytársával ukránul a szünetben, ő így felelt: „Ez a titkos nyelvünk, hogy a többiek ne érthessenek minket!” (12)

5. Összefoglalás és további kutatási irányok meghatározása

Jelen kutatás fő célja egy beregszászi magyar iskola 2008 óta folyamatban lévő presztízsnövekedésének bizonyítása volt. A kutatás során mind szakirodalom,

mind a folyamatban érintett szülők véleménye alapján bizonyítást nyert a kutatás alapját képező tézis.

A magyar iskolák népszerűségének növekedését tehát két esemény fényében és két szemszögből szükséges megvizsgálni. Először is a leginkább érintett magyar anyanyelvű családok álláspontját szükséges figyelembe venni. Sokuk számára a 2008-ban kötelezővé tett ukrán nyelvű érettségi, illetve a 2017-es nyelvtörvény elfogadása elkerülhetetlenné tette a gyermekük külföldön való továbbtanulásának megfontolását. Ez maga után vonta azt, hogy az ukrán iskola mint lehetséges opció szóba se kerülhessen. Emellett azok a magyar anyanyelvű szülők, akik eddig ukrán iskolába járaták gyermekeiket, most – vagy az országban történő események vagy a gyermek sikertelen beilleszkedése miatt – iskolát váltottak. Jelen kutatásra alapozva az átiratkozás oka inkább a gyermek sikertelen nyelvtanulásában és beilleszkedésében, mint a külső befolyásoló tényezőkben keresendő.

Az ukrán anyanyelvű vagy vegyes házasságban élő szülők – ellentétben a magyar anyanyelvű megkérdezettekkel – nem annyira a gyermek jövőjét illető megfontolásokból, hanem a jelenlegi kedvezőbb lehetőségek miatt döntöttek az iskolaváltás mellett. Ahogyan azt a megkérdezett szülők megfogalmazták, a gyermekük a magyar tannyelvű iskolákban olyan tanárok által lesz tanítva, akik tényleg érdekeltek a gyermek tanulmányi előrehaladásában. Emellett a gyermeknek több lehetősége lesz bizonyítani tudását különböző tanulmányi versenyeken, így nagyobb lesz a motivációja is. Pozitívumként emelték ki azt is, hogy a magyar állam támogatásával megvalósuló kirándulásokon vehetnek részt a gyermekek kitűnő tanulmányi eredményeik értékeléseként. Természetesen nagy hangsúlyt fordítanak arra, hogy a gyermek gyorsan elsajátítsa a nyelvet, ezáltal beilleszkedve az új közösségbe.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a magyar tannyelvű iskola az elmúlt években kedvezőbb, motiválóbb környezetet nyújt, mint az ukrán tannyelvű. Természetesen jelen vizsgálódás témája megköveteli, hogy további kutatásokat végezzünk.

Bár a kérdőív egyes feltevéseire adott válaszok igazán kecsegtetőek, nem derült ki egyértelműen, hogy az iskoláztatással kapcsolatos döntések mennyiben tekinthetők életstratégiának és hogy ez utóbbi milyen kapcsolatban áll a nemzeti identitás őrzésének, erősítésének szándékával. A kutatások további szakaszában, egy jóval nagyobb mintán, nagyobb hangsúlyt kell fektetnünk e problémakörre. A majdani eredmények fontos motivációs tényezőket tárhatnak fel, így a vizsgálatok folytatása elengedhetetlen.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BÁRÁNY ERZSÉBET: Methodological questions of the acquisition of Ukrainian as a second language (USL) in Transcarpathian Hungarian schools: Problems and solutions. In Ilona Huszti, Ilona Lechner (eds.): *Modern trends in foreign language teaching and applied linguistics. Proceedings of the international conference 'Modern trends in foreign language teaching and applied linguistics in*

- the twenty-first century: Meeting the challenges*, 11-12 April, 2014. Beregszász/Berehovo, 2015, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, 37–44. p.
2. BÁRÁNY ERZSÉBET, HUSZTI ILONA, FÁBIÁN MÁRTA: Második és idegen nyelv oktatása a beregszászi magyar iskolák 5. osztályában: a motiváció és nyelvi készség összefüggése az oktatáspolitikai tényezőkkel. In Hires-László Kornélia, Karmacsi Zoltán, Márku Anita (szerk.): *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban: a 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához, 130.) Budapest, Beregszász, 2011, Tinta Könyvkiadó és II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete, 145–154. p.
  3. BURÁNY KATALIN: A kétnyelvűség és a tannyelv-választás aktuális kérdései. *Helyismereti. Almanach, Zenta*, 2010. 89–102. p.
  4. CRYSTAL, DAVID: *A nyelv enciklopédiája*. Budapest, 1998, Osiris Kiadó.
  5. CSERNICKÓ ISTVÁN: Egy megoldatlan probléma: az államnyelv oktatása a kárpátaljai magyartannyelvű iskolákban. In Huszti Ilona (szerk.): *Idegennyelv-oktatás kisebbségi környezetben* Ungvár, 2004, PoliPrint Kiadó, 113–123. p.
  6. CSERNICKÓ ISTVÁN, GÖNCZ LAJOS: *Tannyelv-választás a kisebbségi régiókban: útmutató kárpátaljai magyar szülőknek és pedagógusoknak*. Budapest, 2009, Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatala.
  7. FERENC VIKTÓRIA: School choice in Subcarpathia – the case of Beregszász/Berehovo. *Minority Studies*, 2013. no. 15. 161–184. p.
  8. FERENC VIKTÓRIA, SÉRA MAGDOLNA: Iskolaválasztás Kárpátalján. *Kisebbségkutatás*, 2012. 21 (3). sz. 473–513. p.
  9. KARMACSI ZOLTÁN: *Kétnyelvűség és nyelvelsajátítás*. Rákóczi-füzetek XXV. Ungvár, 2007, PoliPrint.
  10. MÁRKU ANITA: Die Sprachwahlstrategien der Ungarn in Transcarpathien in zweisprachiger sprachlicher Art. In Orosz Ildikó, Lipesei Imre (szerk.): *Közös horizont*. Ungvár, 2011, PoliPrint, 85–111. p.
  11. MOLNÁR ANITA: Tannyelv és nemzeti identitás kapcsolata egy 2006-os felmérés tükrében. In Karmacsi Zoltán, Márku Anita (szerk.): *Nyelvi identitás és anyanyelvi nevelés a XXI. században*. Ungvár, 2009, PoliPrint, 122–128. p.
  12. NIKOLOV MARIANNE: Issues in research into early foreign language programmes. In Jane Moone, Marianne Nikolov (eds.): *Research into teaching English to young learners*. Pécs, 2000, University Press Pécs, 21–48. p.
  13. SÉRA MAGDOLNA: Az anyanyelvhasználat, az anyanyelvű iskolaválasztás elméleti és gyakorlati összefüggései az iskolai tannyelv-választás tükrében (kárpátaljai eredmények alapján). *Acta Humana*, 2016. 3. sz. 73–90. p.
  14. SÉRA MAGDOLNA: Az iskolai tannyelv-választás szerepe a kárpátaljai magyar kisebbség jövője és társadalmi mobilitása szempontjából. In Kötél Emőke, Szarka László (szerk.): *Határhelyzetek II*. Budapest, 2009a, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, 241–268. p.
  15. SÉRA MAGDOLNA: Képzelt és valóság találkozása a kárpátaljai magyar szülők tannyelv-választási döntéseiben. In Karmacsi Zoltán, Márku Anita (szerk.): *Nyelvi identitás és anyanyelvi nevelés a XXI. században*. Ungvár, 2009b, PoliPrint, 155–157. p.
  16. SINGLETON, DAVID: *Language acquisition: The age factor*. Clevedon, Avon, 1989, Multilingual Matters.

FÜGGELÉK*Interjúvázlat*

- 1) Milyen céllal íratta be gyermekét az ukrán tannyelvű iskolába?
- 2) A kitűzött célt milyen mértékben sikerült elérni?
- 3) Mit hiányolt abból, amit az iskola nyújtani tudott?
- 4) Mi erősítette meg azon elhatározását, hogy magyar tannyelvű iskolába írta át gyermekét?
- 5) Hogyan látja: mik a pozitívumai vagy negatívumai a gyermek iskolaváltásának?
- 6) Megítélése szerint milyen területeken változott meg a gyermek nyelvhasználata?